

CEFR MEZONLARI ASOSIDA O‘ZBEK TILINI BAHOLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Ochilova Marjona Olimjon qizi

Termiz davlat universiteti O‘zbek filologiyasi fakulteti

Filologiya tillarni o‘qitish: o‘zbek tili

ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada o‘zbek tilini baholash tizimini Umumyevropa til kompetensiyalarini baholash mezonlari (CEFR – Common European Framework of Reference for Languages) asosida takomillashtirish masalalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Bugungi globallashuv jarayonida xorijiy tillarni o‘qitish va baholashda xalqaro standartlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, o‘zbek tilini ona tili va xorijiy til sifatida o‘qitishda bilim, ko‘nikma va malakalarni xalqaro mezonlar asosida baholash tizimini shakllantirish dolzarb vazifalardan biridir. Maqolada CEFR tizimining asosiy tamoyillari, uning til kompetensiyalarini baholashdagi imkoniyatlari hamda o‘zbek tili ta’limiga integratsiya qilish yo‘llari yoritiladi. Shuningdek, tinglab tushunish, o‘qish, yozish va gapirish ko‘nikmalarini baholash mezonlarini ishlab chiqish, kommunikativ kompetensiyani aniqlash, raqamli baholash vositalaridan foydalanish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida o‘zbek tilini baholash tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy va amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

KALIT SO‘ZLAR: CEFR, baholash tizimi, o‘zbek tili, til kompetensiyasi, kommunikativ yondashuv, xalqaro standartlar, diagnostik baholash, raqamli baholash.

ABSTRACT: This article analyzes the improvement of the Uzbek language assessment system based on the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). In the context of globalization, applying international standards in language teaching and assessment has become an important requirement. Developing a reliable and transparent assessment system for Uzbek as a native and foreign language is one of the urgent tasks of modern linguistics and methodology. The study examines the principles of CEFR, its role in evaluating language competencies, and the possibilities of integrating its criteria into Uzbek language education. Particular attention is paid to assessing listening, reading, writing, and speaking skills, as well as developing communicative competence and digital assessment tools. The article provides practical

recommendations for improving the Uzbek language assessment framework in accordance with international standards.

KEYWORDS: CEFR, language assessment, Uzbek language, language competence, international standards, communicative approach, digital assessment.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimida xalqaro standartlarga asoslangan baholash mexanizmlarini joriy etish masalasi dunyo miqyosida dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tillarni o'qitish jarayonida ta'lim oluvchilarning real kommunikativ imkoniyatlarini aniqlash, ularning til kompetensiyalarini xolis va aniq baholash zamonaviy metodikaning asosiy talablaridan biridir. Tilni bilish darajasini baholashda Umumyevropa til kompetensiyalarini baholash tizimi – CEFR keng qo'llaniladigan xalqaro standartlardan biri hisoblanadi. Ushbu tizim til o'rganuvchining bilimini grammatik qoidalarni yod olish darajasi bilan emas, balki undan real kommunikativ vaziyatlarda foydalana olish qobiliyati asosida baholaydi. CEFR tizimida til kompetensiyasi A1, A2, B1, B2, C1 va C2 darajalari orqali belgilanadi.

O'zbek tilining xalqaro miqyosdagi nufuzini oshirish, uni xorijiy til sifatida o'qitish ko'lamini kengaytirish hamda o'zbek tilini o'rganuvchilar uchun yagona baholash mezonlarini yaratish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Hozirgi paytda o'zbek tilini o'qitishda turli baholash shakllari mavjud bo'lsa-da, ularning xalqaro mezonlar bilan uyg'unligi, kommunikativ kompetensiyani aniqlash imkoniyati va standartlashtirilganligi masalalari yanada takomillashtirishni talab etmoqda.

CEFR mezonlarini o'zbek tili ta'limiga tatbiq etish nafaqat baholash tizimini yangilash, balki o'quv dasturlari, darsliklar va metodik qo'llanmalarni ham xalqaro talablarga moslashtirish imkonini beradi. Bunday yondashuv o'zbek tilini o'rganuvchilarning til ko'nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantirish, ularning natijalarini xalqaro miqyosda taqqoslash va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi — CEFR mezonlari asosida o'zbek tilini baholash tizimining nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilish hamda uni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

CEFR tizimining asosiy tamoyillarini o'rganish;

o'zbek tilini baholashda mavjud yondashuvlarni tahlil qilish;

CEFR mezonlarini o'zbek tili ta'limiga moslashtirish imkoniyatlarini aniqlash;

til ko'nikmalarini baholash mezonlarini ishlab chiqish;

zamonaviy baholash texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha tavsiyalar berish.

Adabiyotlar tahlili

Til kompetensiyalarini baholash masalasi zamonaviy tilshunoslik va til o'qitish metodikasining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xalqaro tajribada tilni baholash jarayoni faqat grammatik bilimlarni aniqlash bilan cheklanmay, balki shaxsning real kommunikativ vaziyatlarda tildan foydalana olish qobiliyatini baholashga yo'naltirilgan.

CEFR tizimi Yevropa Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, til o'rganuvchilarning kompetensiyalarini yagona mezon asosida tavsiflash imkonini beradi. Ushbu tizimda til bilish darajalari foydalanuvchining kundalik, akademik va kasbiy vaziyatlarda samarali muloqot qila olish qobiliyatiga asoslanadi. CEFR mezonlari tilni bilish darajasini aniqlash bilan bir qatorda, o'quv dasturlarini ishlab chiqish, darsliklar yaratish va baholash vositalarini takomillashtirish uchun metodik asos vazifasini bajaradi.

Til baholash bo'yicha tadqiqot olib borgan Bachman va Palmer til kompetensiyasini ko'p qirrali hodisa sifatida baholab, unda lingvistik bilimlar bilan bir qatorda pragmatik va strategik kompetensiyalar ham muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, samarali baholash tizimi o'rganuvchining tildan amaliy foydalanish imkoniyatlarini aniqlashi kerak.

O'zbek tilini o'qitish metodikasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda esa til ko'nikmalarini rivojlantirish, kommunikativ yondashuv asosida dars tashkil etish va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalari keng yoritilgan. Biroq o'zbek tilini baholash tizimini xalqaro standartlar, xususan CEFR mezonlari asosida takomillashtirish masalasi hali yetarlicha tadqiq etilmagan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Shu sababli CEFR talablarini o'zbek tili ta'limiga moslashtirish, milliy baholash mezonlarini xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish va kommunikativ kompetensiyani aniqlashga yo'naltirilgan baholash tizimini yaratish dolzarb ilmiy masala sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda CEFR mezonlari asosida o'zbek tilini baholash tizimini takomillashtirish masalasini o'rganishda kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi.

Tadqiqotning asosiy metodlari quyidagilardan iborat:

1. Qiyosiy-tahliliy metod.

Ushbu metod orqali CEFR xalqaro baholash tizimi va o'zbek tilini baholashda mavjud yondashuvlar qiyosiy tahlil qilindi. Xalqaro tajribadagi samarali mezonlarni o'zbek tili ta'limiga moslashtirish imkoniyatlari aniqlandi.

2. Ilmiy-nazariy tahlil metodi.

Til kompetensiyasi, kommunikativ yondashuv va baholash nazariyasiga oid ilmiy manbalar o'rganildi hamda umumlashtirildi.

3. Metodik modellash tirish metodi.

CEFR darajalariga mos ravishda o'zbek tilini bilish ko'rsatkichlarini ishlab chiqish va baholash mezonlarini shakllantirish imkoniyatlari modellash tirildi.

4. Pedagogik kuzatuv va tajriba tahlili.

Til o'rgatish jarayonida qo'llanilayotgan baholash usullarining samaradorligi o'rganildi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, unda CEFR mezonlarini o'zbek tili ta'limiga tatbiq etishning ilmiy-metodik asoslari yoritiladi. Amaliy ahamiyati esa o'zbek tilini o'qitishda foydalaniladigan baholash vositalarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi.

CEFR tizimining o'zbek tilini baholashdagi o'rni

CEFR tizimining asosiy xususiyati shundaki, u tilni bilishni faqat nazariy bilimlar majmui sifatida emas, balki amaliy faoliyat vositasi sifatida baholaydi. Mazkur tizimda tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish ko'nikmalari alohida mezonlar asosida aniqlanadi.

O'zbek tilini baholashda CEFR mezonlarini qo'llash quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

Birinchidan, til o'rganuvchining real kommunikativ qobiliyatini aniqlash imkoniyati oshadi. Masalan, B1 darajasidagi o'rganuvchi kundalik mavzularda mustaqil fikr bildirish olishi, oddiy matnlarni tushunishi va muloqotga kirishish olishi kerak.

Ikkinchidan, baholash jarayoni yagona standart asosida amalga oshiriladi. Bu esa turli ta'lim muassasalarida olingan natijalarni taqqoslash imkonini beradi.

Uchinchidan, CEFR asosidagi baholash ta'lim jarayonining barcha bosqichlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. O'quv dasturlari, darsliklar va topshiriqlar til darajalariga mos ravishda ishlab chiqiladi.

O'zbek tilining o'ziga xos grammatik va leksik xususiyatlarini hisobga olgan holda CEFR mezonlarini moslashtirish muhimdir. Bunda o'zbek tilining agglutinatив xususiyati, hurmat shakllari, milliy-madaniy birliklari va nutqiy vaziyatlari alohida e'tiborga olinishi lozim. Shuningdek, o'zbek tilini xorijiy til sifatida o'rganuvchilar uchun CEFR asosidagi baholash tizimini yaratish tilimizning xalqaro ta'lim maydonidagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, CEFR mezonlari asosida o'zbek tilini baholash tizimini takomillashtirish zamonaviy til ta'limining muhim yo'nalishlaridan biridir. Bugungi globallashuv va xalqaro ta'lim integratsiyasi sharoitida tilni bilish darajasini aniq, shaffof va xalqaro mezonlar asosida baholash zarurati tobora ortib bormoqda. CEFR tizimi aynan

shu ehtiyojni qondirishga xizmat qiluvchi samarali vosita bo'lib, u til o'rganuvchining bilimini emas, balki undan amaliy foydalanish qobiliyatini baholashga yo'naltirilgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, CEFR mezonlarini o'zbek tili ta'limiga joriy etish baholash jarayonining sifatini oshirish, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini aniqlash va ta'lim natijalarini xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, tinglab tushunish, o'qish, yozish va gapirish ko'nikmalarini alohida mezonlar asosida baholash o'zbek tilini o'rganish jarayonining samaradorligini oshiradi.

Biroq CEFR tizimini o'zbek tiliga moslashtirish jarayonida tilimizning milliy va grammatik xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. O'zbek tilining agglutinatib tabiati, so'z yasalishi, nutqiy odob shakllari hamda milliy-madaniy birliklari xalqaro baholash mezonlariga mos ravishda qayta ishlab chiqilishi lozim. Kelgusida o'zbek tilini baholashning CEFR asosidagi milliy modelini yaratish, daraja tavsiflarini ishlab chiqish, standartlashtirilgan test topshiriqlarini shakllantirish va raqamli baholash vositalarini joriy etish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qoladi. Shuningdek, pedagoglarning CEFR tamoyillari asosida baholash kompetensiyalarini rivojlantirish ham ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir. Umuman olganda, CEFR mezonlari asosida takomillashtirilgan o'zbek tili baholash tizimi o'zbek tilini xalqaro miqyosda targ'ib qilish, xorijiy o'rganuvchilar uchun qulay til muhitini yaratish va o'zbek tilining global ta'lim makonidagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Council of Europe. **Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment.** Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
2. Council of Europe. **Common European Framework of Reference for Languages: Companion Volume.** Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.
3. Bachman, L. F., Palmer, A. S. **Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests.** Oxford: Oxford University Press, 1996.
4. Bachman, L. F. **Fundamental Considerations in Language Testing.** Oxford: Oxford University Press, 1990.
5. Alderson, J. C. **Assessing Reading.** Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
6. McNamara, T. **Language Testing.** Oxford: Oxford University Press, 2000.
7. Hughes, A. **Testing for Language Teachers.** Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
8. Weir, C. J. **Language Testing and Validation: An Evidence-Based Approach.** London: Palgrave Macmillan, 2005.
9. Fulcher, G. **Practical Language Testing.** London: Hodder Education, 2010.